

Esmortir [Llull]: *ir-se* 'desmaiar-se, perdre el coneixement': «que jo e Evast te puscham veure en la glòria, qui null temps no à fi—. Con Aloma hac dites estes paraules, ella abraça e besà son fill Blanquerna, e caec *smortida* en la terra», *Blanq.* (NCl. i, 88.7); «donà-li ab la acha damunt lo cap que li enclotà lo bacinet, e *esmortit* lo féu caure en terra», JoMartorell (Ag. II, 249); «lo *esmortiment* de la columna: contractio columnae», OPou (*TbPu.*, 13). La formació predominant ha estat la del tipus *esmorteir*, usat, en part, en aquesta forma, per Verdagner «Nines galans lo cridan desde un cim de palmera, / allargant-li los brassos, de gebre esblanquehits, / y en sos genolls musclosos y rossa cabellera / se penjan infants tendres pel fret *esmortehits*»; però també en l'assimilada: «Li diu y, *esmortubida*, s'inclina al peü del arbre / que cobricela 'ls ossos del seu marit difunt, / quan sembla 'l mot d'"Esposa't" sortir de sota 'l marbre, / entre 'l plor de ses filles y 'ls crits de serra amunt», *Atl.* v, 21a; vi, 32a (un i altre en l'ed. de 1878, però no en els originals de 1867 i 1877). Per a l'assimilació d'aquest tipus (tal com en *mostuir* i el vulgar *sucquir*, veg. *LleuresC.*, 200). *Esmortuir* o *esmortuir-se*, en efecte, és ja la forma registrada pels *DTO.* (1647) i Lacav.

En el cançoner es manté amb el significat medieval de 'desmaiat': «Al sortint del quarto - cau *esmortuüt*: / —Ay mare, la mare, - qu' és aquest brogit?»; «Ton marit és mort - a la rica Urdica - / Eixint del portal, caygué *esmortuïda*» (reco. a Collsacabra), «ella vegé una tomba --- troba qu'és lo seu marit; / quan donya Ana ha vist això - cau en terra *esmortuïda*» (reco. a Calaf); MilàF (*Romillo.*, 204.7, 204B, 204i) i una nova versió del romanç 375, p. p. Pujol-Puntí pòstumament (p. 20): «quan la viuda sent això - cau en terra *esmortuïda*». Avui és mot usual en tot el Princ almenys, fins a l'extrem NO., i més o menys amb aquest sentit: *esmortuüt* 'estabornit', Farrera de Pall. (1933).

En cat. or. avui és 'mitigar, temperar (un cop, una impressió o dolor)', tant en participi com en les formes finites o infinitiva del verb: «estenent la cortina llistada de blau per *esmortuhir* la claror y deixar córrer la fresca», Noller (*Pap.*, 24); «l'esplendent estelada, *esmortuhint* ab son gusperejar los llums de les masies --- y'ls grills y galipau --- assenyala ven la dolça hora del repòs», Pons Mass. (*Trascant p. l. S.*, 8). «Aquell cel-obert, ple de balcons barrats, tots ells velats per transparents de colors *esmortuhits*»; «una flamarada de vida arborà sos ulls grossos, poc ha *esmortuhits*», «los sorolls arribaven *esmortuüts* al cor del bon Daniel», «les escales --- cada una tenia per total llum la *esmortubida* llàntia que cremava en la capelleta penjada a la paret», Noller (*Pap.*, 129, 216; *Croquis al N.*, 119; *Notes de c.*, 106). Recordem als motoristes i transportistes que *amortiguar* i *amortiguador* són castellanismes intolerables, que donen forta impressió d'incultura, existint els mots usuals i planers *esmortuir* i *esmortuïdor*. *Esmortuïment* [Belv.] o *esmortuïment*.

Somort [1898, Coromines]: «el llum anava apagant-se poc a poc, fins que, tot fent un estornut se'ns va

morir; la ruentor del moquis llançava una claror roja i *somorta* que donava a l'escena un aspecte misteriosament patibulari», *Presons Imag.* (p. 91). És notable que un mot tan corrent i general en el Princ. i les Illes no vagi ser recollit per cap lexicògraf ni consti usat per cap escriptor abans del llibre de Coromines, car les cites d'*AlcM* són totes de data posterior. Segueix Costa i Llobera (1902): «quan de la llum del dia un últim raig perdut, / blavós, *somort*, tristíssim, per l'ombra se fonia / com la besllum darrera que un morridor destria / —», *La deixa del geni grec*, v. 214. I no el recollí cap lèxic de Mall., Men. ni del Princ. fins a Bulbena (1905) i Vogel («*mat, trüb, dumpf*», 1911).

No obstant devia ser usual des de l'Edat Mitjana, car d'un encreuament d'aquest mot amb l'oc. ant. *sorn* «obscur, sombre» (/fr. *sournois*, cat. *sorneguer*, *SORNA*) degué resultar la forma *somorn*³ emprada en el *Decameron* català de 1428: «Ab veu *somorna* lo cridà —Alexandre!» (II, 15).⁴ De resultes d'aquest encreuament tant *somorn* com *somort* figuren, en les rimes en *o* tancada, en JMarc (1372), rimant amb *jorn*, *sojorn*, *irestorn* i *bort*, *cort*, *sort*, *gort* (1555, 1275), i en el *Torc.* d'Aversó (1463, 1607), i encara que no hi duiguin definició no es pot dubtar que constitueixen la primera documentació del nostre mot. També ha sofert un encreuament amb *sord*, en el cat. de Ribagorça conservat (segons la norma dialectològica relativa als mots terminats en grup de consonants, allà vigent des del llatí) en la forma *somordo*: «aquells trons tan *somórdos*» (sentia jo quan s'acostava un temporal, a Pelegrinyó, 1956), i avui aquesta forma és la usual en el PVal. i a Tortosa.⁵

CPT.: *Mor-i-viu* 'herba silvestre que en fan un emplastre contra les inflamacions' (*möribü*): J. Torras, veí de Vernet de Canigó m'informa que allí en diuen aquest nom però que a St. Hilari Sacalm, on nasqué, l'anomenen *met-hi-foc* (*metifók*), noms que li vénen del fet que essent molt vivaç no mor, per més que l'arrenquin, si no s'hi cala foc (1960); JSebPons comentava que no devia ser la mateixa que a Illa coneixen per *mai-moris* (potser perquè jo li deia, per malentès, que torna a arrelar). *Metifók* és també conegut a Vilanova de Sau, i en el mas de Casadevall, on en tenen dalt de la tàpia del pati, em confirmen que si l'arrenquen no es mor (1968). *Mor-i-viu* és compost amb l'imperatiu dels dos verbs.

Mort-seca 'calavera, la mort pintada', que el vilafraquí Josep Estalella creia típic del Penedès (1926), de fet és mot registrat pel *DAG.*, i el conec com a popular a moltes comarques; «la dansa de les *mort-seques*» (*DAG.*) reencarnació catalana de la Dansa de la Mort (per estranya errada de còpia deturpat en **mortesques* per *AlcM*).

Mortifuig 'cavall de serp' a Mequinensa (*AlcM*); potser de *mor-te* o *fuig!* per les supersticions que li atribueixen qualitats de malefici diabòlic (d'on els noms *cavall-del-diabole* o *cavall de serp*, on *serp* és la serpentina satànica, *espia-dimonis* < *espina* o *espiga del dimoni*). O bé seria MORTE! FUGI! 'fuig, oh Mort!', com si la bestiola fos una encarnació de *Thánatos*.